

Andrej Szobol, Szemjon Hecht és Mihail Kozakov életműve, és általában a harmadik korszak részletes elemzése (Zsabotyinszkij, Juskevics, Ajzman, a líra, az irodalomkritika és a publicisztika, stb.) túllép ezen áttekintés keretein. Ha megnézzük a Szafrut 1922-es kötetét, amely Berlinben jelent meg, a tartalomjegyzékben ideális szimbiozist találunk. Itt szerepel egymás mellett Szobol orosz nyelven írott orosz-zsidó tematikájú novellája, Bjalik, Csernihovszkij versei (héberből oroszra fordítva), An-szkij két poszthumusz novellája (jiddisből oroszra fordítva), Szamuil Marsak *Jeruzsálem* c. oroszul írott verse, Simon Dubnov történész tanulmánya, valamint Bunyin és Brjuszov orosz írók egy-egy írása. Mintha az utak találkoztak volna: a héber, a jiddis, az orosz-zsidó és az orosz irodalom. Szobol 1926-ban öngyilkos lett.

A hanyatlás korszaka már a 20-as években kezdődik: először a zsidó folyóiratokat tüntették el, azután magukat az írókat. A hanyatlás korszakának utolsó nagy alakja az orosz-zsidó irodalom csúcának tekinthető kettéhasadt Iszaak Babel, akinek elhallgatása, de halála (1940) mindenképpen az orosz-zsidó irodalom végét jelentette. Ebben az évben halt meg a világ másik részén, Amerikában, Vlagyimir Zsabotyinszkij is.

Egy elmerült világ irodalmáról beszéltünk, amelynek kettőssége azonban még nem a múlté. Az amerikai kommersz kultúra közegében író zsidó írók, akik egyre gyakrabban nyúlnak vissza kelet-európai helyszínekhez, hogy identitásuk gyökereit megerősítsék, különös kettős kötődésüket a sors ajándékának tartják.

Gershon Shaked szerint az amerikai zsidó író így érez: „Hű de szerencsém van, neurotikus vagyok, hű de mázlista vagyok, kettéhasadt identitástudattól szenvedek...” Talán valóban átélhető lesz Jozsif Bikerman 1910-es meghatározása, amelyet oly sokan kezdenek ma felfedezésként hangoztatni, elfeledve, hogy már régen megírták: a kettős, a zsidó és a befogadó kultúrához fűző kötődés nem kettéhasadtság, hanem megkettőződött, megduplázódott érték lesz.

